

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Аналізується вплив психологічних пізнавальних процесів майбутніх фахівців на успішність навчання.

Духовний, економічний та науково-технічний розвиток української держави зумовили необхідність реформування системи освіти. Його метою стає не просте оволодіння учнями певною сумою знань, а виховання життєво активного громадянина суспільства. Одним зі шляхів успішного розв'язання визначеного завдання є підвищення якості знань майбутніх фахівців.

Аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури (Ананьєва Б.Г., Анісімової О.М., Артем'євої Т.К., Владімірової Н.М., Гуревіча К.М., Дворяниної М.Д., Келасьєва В.М., Киричука В.О., Копеїної Н. С., Ломова Б.П., Лупана І.В., Орлова Ю.М., Панчука В.В., Рубінштейна С.Л., Цибка Г.Ю., Шкуркіна В.І.) показав, що рівень успішності студентів вищих навчальних закладів можна підвищувати шляхом впливу на протікання психологічних пізнавальних процесів. Розглянемо деякі з них.

До психологічних характеристик, які впливають певним чином на успішність, відносять [1:67]:

- інтелектуальні здібності;
- спеціальні (фахові) здібності;
- професійний склад мислення;
- нейродинамічні властивості;
- тип конституції (статури) студента;
- сприймання тощо.

Безпосередня залежність успішності будь-якої діяльності, в тому числі й навчальної, в першу чергу від рівня *інтелектуального розвитку* теоретично обґрунтована у працях Б.Г. Ананьєва і С.Л. Рубінштейна [2:238; 3:620; 4:435]. Досить переконливо обґрунтовано також вплив процесу навчання на адаптивність, пластичність, мотивацію особистості [3:620]. Для успішного навчання у вищому навчальному закладі необхідним є досить високий рівень загального інтелектуального розвитку, зокрема сформованості процесів сприймання, уявлення, пам'яті, мислення, уваги, широти пізнавальних інтересів, ерудованості, володіння визначеним колом логічних операцій.

Взаємозв'язок інтелектуального розвитку й успішності студентів різних вищих навчальних закладів, спеціальностей і курсів експериментально перевірений Н.С. Копеїною. Проведене дослідження свідчить, що низьку успішність часто мають молоді люди з невисокою продуктивністю навчання, значну частину цих студентів відраховують вже з перших курсів. Частина з них закінчує університет, але наслідком такого навчання може бути нервово-психічна перенапруга. Крім того, з них виходять погані чи, в кращому випадку, посередні фахівці [5:89]. Така відповідність підтверджена результатами багаторічних досліджень, проведених колективом кафедри математики та інформатики Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Наведені результати, на нашу думку, можна пояснити тим, що часто на лекціях та практичних заняттях переважає активність викладача, в той час як студент не проявляє інтелектуальної ініціативи, він через ряд причин займає пасивну позицію. Розвиток інтелектуальних здібностей відбувається в діяльності: ефективне включення в будь-яку діяльність вимагає певного рівня здібностей до цієї діяльності, що, в свою чергу, так чи інакше впливає на процес розвитку й формування здібностей. Положення про взаємозв'язок здібностей та діяльності є дієвим засобом боротьби з недіалектичним розумінням природи здібностей у сучасній психології. Тому слід стимулювати розумову активність студентів. Це сприятиме кращому засвоєнню навчальної інформації.

Фахові (спеціальні) здібності людини визначають при включенні в той чи інший вид професійної діяльності. Основний стрибок у розвитку спеціальних здібностей відбувається саме в результаті активного включення в цю діяльність. Прогноз про спеціальні здібності можна зробити на основі схильності особистості до визначеного виду діяльності [6:61].

Досить часто професійний вибір людини визначають випадкові фактори. Це явище є небажаним при виборі майбутньої професії, оскільки такі помилки дорого обходяться й суспільству, й особистості. Тому необхідно ще у школі проводити тестування молодих людей щодо подальшої професійної діяльності. Для визначення здібностей, необхідних для оволодіння тією чи іншою професією, необхідно скласти попередній опис професіограм [7:148]. Відповідно до вимог професіограми щодо психіки людини, виділяють три рівні здібностей: 1) абсолютно необхідні; 2) відносно необхідні; 3) бажані. Використання професіограм дає позитивні результати у навчанні на сучасному етапі розвитку системи освіти. Однак вищі навчальні заклади ще не мають у своєму розпорядженні науково обґрунтованих професіограм. Їх створення — одне з найважливіших завдань сучасної прикладної психології. Оскільки здібності формуються в діяльності, адекватне уявлення щодо їх розвитку можна отримати лише в результаті комплексних лонгітюдних досліджень. Тобто, вивчення навчальної діяльності одних і тих самих студентів за комплексною психологічною програмою протягом усього терміну їх перебування у вищому навчальному закладі є передумовою розробки сучасних професіограм.

Схильність до вибраної професії в більшості випадків формується в умовах навчання у вищому закладі освіти за винятком досить вузького спектра інтелектуальних професій, що вимагають яскравого прояву спеціальних здібностей (наприклад, до математики, мови, образотворчої діяльності, художньої творчості тощо). Схильність до цих професій виявляється на початкових етапах розвитку особистості, в дитячому чи підлітковому віці, й у

даний час для їх раннього виявлення й виховання створена розгалужена система відповідних шкільних та позашкільних установ.

Серед найважливіших чинників, що впливають на успішність навчання студентів, сучасна психологія визначає *нейродинамічні властивості*. Сила нервової системи забезпечує працездатність, можливість тривалий час бути зосередженим на досліджуваному матеріалі. Не здійснюючи безпосередній вплив на рівень навчальної успішності, вона позначається на прийомах роботи, способах виконання навчальних завдань. Лабільність нервової системи, що забезпечує швидкість розумових реакцій, пов'язана високою кореляційною залежністю з інтелектуальними властивостями й у такий спосіб безпосередньо впливає на продуктивність навчальної діяльності [7:148].

Слабкий тип нервової системи знижує працездатність. За таких умов інтелектуальні навантаження є граничними. Студенти з такими нейродинамічними властивостями мають низький рівень успішності, або, що є ще більш негативним результатом, — погіршується стан їх здоров'я. Це слід враховувати в навчальному процесі.

Опосередковано на успішність впливає й *тип конституції* (статури) студента, якому відповідає певний тип реактивності організму, тип нервової системи [8:232; 9:312]. Прийнято розрізняти 3 типи будови тіла: пікнічна, атлетична, астенична. Пікнік має більш широкий скелет і більше жирових відкладень, астеник — його протилежність, атлетик — проміжний тип. Пікніки більш реактивні, швидко втрачають сили, й тому їм краще давати спочатку більш складні задачі, поступово спрощуючи їх протягом заняття. Вони частіше вимагають повторення пройденого матеріалу, оскільки в них слабо розвинена довготривала пам'ять. Їх краще опитувати першими, бо завдяки значній реактивності вони швидше втрачають робочий тонус. При навчанні пікніків добре практикувати короткі, але часті паузи в навчальній роботі. Реактивність астеників дозволяє давати їм задачі зі зростаючою складністю, їм рідше необхідне повторення пройденого матеріалу. На іспитах їх можна опитувати останніми, оскільки вони краще зберігають робочий тонус; їхній організм, нервова система більш витривалі.

На I курсі перед викладацьким складом навчального закладу стоїть нелегка задача — побудувати навчальний і виховний процес, орієнтуючись на можливості, індивідуальні якості тих, хто навчається. Але викладач на початку року не володіє інформацією щодо індивідуальних особливостей студентів. Обмежує процес пізнання й те, що на I курсі групи студентів більш порівняно зі старшими курсами, тому вивчення їх потенційних можливостей і здібностей звичайно йде досить повільно — через виконання студентами контрольних завдань, виступів на семінарах тощо. Тому лише наприкінці навчального року викладач може скласти певне враження про рівень розвитку психічних процесів студентів. Прискорити пізнання можна за умови використання психолого-педагогічної діагностики.

Вже на самому початку навчального року серед студентів I курсу доцільно провести відповідні психологічні тести, опитування, анкетування, за допомогою яких можна отримати інформацію про професійний розвиток психічних процесів студентів, особливості їх нахилів, а також виділити їх різні групи залежно від зацікавленості у навчанні (ті, яким навчатись цікаво; яким дуже хочеться навчатись, хоча й важко, тощо). Цю інформацію слід постійно поновлювати.

Поєднання такої діагностики щодо визначення рівня розвитку психічних процесів студентів з активуючими методами — найбільш перспективний засіб підвищення успішності й попередження відразування студентів [10:58; 11:78; 12:134].

Професійне навчання у вищому закладі освіти є новим видом діяльності для першокурсника, тому юнацьке прагнення до самовиховання, самостійної організації своєї праці часто призводить до відкидання студентом сформованих раніше цінностей і некритичного прийняття далеких для нього способів діяльності, що призводять до надмірної самозаспокоєності, безтурботності й неадекватності самооцінки. В практичній роботі зі студентами необхідно коректувати стиль їх діяльності відповідно до індивідуальних особливостей. Активне позитивне ставлення до обраної професії, організованість, цілеспрямованість, наполегливість визначають цілий ряд властивостей особистості, які обумовлюють успіх будь-якого виду діяльності. Крім того, важливо мати бажання займатися розумовою діяльністю й одержувати від цього позитивні емоції, а також знання, навички й уміння у відповідній області. Названі властивості є як результатом цілеспрямованого виховання суспільства й родини, так і активного ставлення до себе самої людини, забезпечують успіх будь-якого виду трудової діяльності.

За результатами дослідження, проведеного на I курсі фізико-математичного факультету Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка в 2002 р., в таблиці 1 представлений взаємозв'язок пізнавальних психологічних характеристик особистості та рівня успішності майбутніх учителів математики.

Таблиця 1

Рівень успішності		Психологічні характеристики
I група (високий рівень)	9 %	<ul style="list-style-type: none"> інтелектуальні здібності до математики розвинені добре (високий рівень сприймання, уявлення, пам'яті, мислення, уваги, ерудованості, розвинені пізнавальні можливості); стійка схильність до обраної професії; середній або сильний тип нервової системи.
II група (середній рівень)	57 %	<ul style="list-style-type: none"> інтелектуальні здібності до математики розвинені (достатній рівень сприймання, уявлення, пам'яті, мислення, уваги, ерудованості, розвинені пізнавальні можливості); є схильність до обраної професії; середній тип нервової системи.

III група (низький рівень)	34 %	<ul style="list-style-type: none">• інтелектуальні здібності до математики розвинені слабо (низький рівень сприймання, уявлення, пам'яті, мислення, уваги, ерудованості, низькі пізнавальні можливості);• не мають схильності до обраної професії;• слабкий тип нервової системи.
----------------------------------	------	---

Вивчення психологічних характеристик майбутніх фахівців, в тому числі студентів фізико-математичного факультету, дозволить розробити систему методів впливу на підвищення їх успішності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дворяшина М.Д., Владимирова Н.М. Интеллектуальное развитие и успешность обучения // Комплексное исследование проблем обучения и воспитания специалистов с высшим образованием / Под ред. В.Т. Лисовского, В.А. Сухина. – Л., 1980. – С. 67-138.
2. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания. – М., 1973. – 238 с.
3. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. – М., 1946. – 620 с.
4. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. – М., 1973. – 435 с.
5. Копеина Н. С. Управление индивидуальным стилем учебной деятельности первокурсников технических вузов // Пути совершенствования подготовки специалистов на младших курсах в техническом вузе. – Казань, 1980. – С. 89-113.
6. Орлов Ю.М., Шкуркин В.И., Орлова Л.П. Построение тест-вопросника для измерения потребностей в достижении // Экспериментальная психология и её история. – М., 1974. – С. 61-78.
7. Психологическая диагностика, проблемы, исследования / Под ред. К.М. Гуревича. – М., 1981. – 148 с.
8. Прикладная психология в высшей школе. – Казань, 1979. – 232 с.
9. Проблема общения в психологии / Под ред. Б.Ф. Ломова. – М., 1980. – 312 с.
10. Анисимова О.М. Взаимосвязь самооценки и некоторых свойств личности // Проблемы формирования личности в коллективной деятельности и общении. – Гродно, 1980. – Ч. 1. – С. 58-135.
11. Келасьев В.Н. Обучение и механизмы умственной деятельности // Применение математических методов в исследовании процесса обучения. – Вильнюс, 1977. – С. 78-93.
12. Артемьева Т.К. Методологический аспект проблемы способностей. – М., 1977. – 134 с.

Матеріал надійшов до редакції 22.12. 02 р.

Вихованець О. А. Пути повышения успеваемости учебной деятельности будущих специалистов.

Анализируется влияние психологических познавательных процессов будущих специалистов на успеваемость обучения.

Vykhovanets O. A. Ways of Increasing Progress of Educational Activity of Future Specialists.

The article contains the analysis of the influence of psychological cognitive processes upon the training progress of future specialists.